

NANA
MOUSKOURI
RADIO
DAYS

Η πρώτη φορά που ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών –όπως λεγόταν τότε– μετέδωσε μια θεατρική σκηνή, χρονολογείται στο 1938. Ήταν από μια παράσταση του Βασιλικού του Αντινόου Μπέου, που είχε παρουσιάσει το Εθνικό Θέατρο σε εγκατάσταση του Διομήδη Ροντήρη. Είκοσι τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1962, το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας είχε ήδη καθιερώσει να μεταδίδει ζωντανές συναυλίες διασημών ορχηστρών-εκκεντή τη χρονιά η Φιλαρμονική του Βερολίνου είχε εμφανιστεί υπό τον Χέρμπερτ φον Κάραιαν στο Ηράκλειο.

Αυτό ούχτούσε πριν από έναν χρόνο με τον δειπνώντα των Μουσικών Ραδιοφωνίας της ΕΡΤ, Φαίη Ανέστη, όταν εντελής απροσδόκητα, μου πρότεινε την ιδέα αυτού του σπάνιου ντοκουμέντου που κρατάτε στα χέρια σας.

«Δεν θα το πιστέψω-μου είπε, -αλλά βρήκαμε τις πρώτες -πρώτες- ηχογραφήσεις Μουσικού στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας από τα τέλη της δεκαετίας του '50! Δεν σας κρύβω ότι ενθουσιάστηκα. Όχι μόνον γιατί μεγάλωσα, όπως οι περισσότεροι, ακούγοντας την τόσο χαρακτηριστική φωνή της μέσα από τους δίσκους των γονιών μου και ελληνικά δεν νιαυρίζω ότι οι πρώτες ηχογραφήσεις της -εντελής άγνωστης τότε- Νάνας είχαν γίνει για την Ελληνική Ραδιοφωνία. Αλλά γιατί πάντα πίστευα ότι η τέραστα αξία ενός αρχείου, όπως αυτό της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, μπορεί να γίνει κατανοητή στα ευρύ κοινό κυρίως μέσα από την ανάδειξη τέτοιων σπάνιων ντοκουμέντων. Πολύ περισσότερο όταν η σύγχρονη τεχνολογία είναι ικανή να να δειπνάζει την τότε αρχή του ΕΙΡ και οι ηχογραφήσεις της Νάνας να ακούγονται σημερινής χωρίς βλάβη να κινείται ο νασταλγικός ήχος εκείνης της εποχής.

Γ' αυτό και θέλω κλείνοντας να ευχαριστήσω προσωπικά όχι μόνο τον Φαίη Ανέστη, αλλά και τη διεθυνσιώνα σύμβουλο της Minos-EMI/Universal Music Greece, Μαργαρίτα Μάτσα, η οποία ούτως ουνότως την πρώτη μου ως και αυτές οι τόσο σπάνιες ηχογραφήσεις της να είναι σήμερα στα χέρια σας. Χωρίς την δική τους συμβολή, όπως βέβαια και τη συνεισφορά της Νάνας, από τα τραγούδια θα έμεναν να νάνο στο αρχείο.

Καλή σας ακρόαση!

Κωνσταντίνος Ζούλας
Πρόεδρος ΕΡΤ

The first time that the Athens Radio Station, as it was called then, broadcast a theater scene, dates back to 1938. It was from a performance of Vasilikos by Antonio Matesi, presented by the National Theatre, directed by Dimitris Rodiris. Twenty-four years later, in 1962, the National Radio Foundation had already managed to broadcast live concerts of famous orchestras-that year the Berlin Philharmonic had appeared under Herbert von Karajan at the Herodium.

We were discussing this a year ago with the Radio-Music Director of the Hellenic Broadcasting Corporation (ERT), Fitis Anestis, when quite unexpectedly, he proposed to me the idea of this rare archive that you are holding in your hands.

"You won't believe it," he told me, "but we found the first - the first recordings of Nana Mouschouri at the National Radio Foundation from the late 50's!"

I won't hide from you that I was excited. Not only because I grew up, like most, listening to her voice that was so characteristic through my parents' records and I honestly didn't know that the first recordings of Nana -who was completely unknown at the time- had been made for Hellenic Radio. But because I have always believed that the enormous value of an archive, such as that of the Hellenic Radio/Broadcasting, can be understood by the general public mainly through the highlighting of such rare documents. Much more so now that modern technology is able to bring back to life the orchestra of the National Radio Foundation and make Nana's recordings sound contemporary without, of course, losing the nostalgic sound of that era.

That is why, in closing, I want to personally thank not only Fitis Anestis, but also the managing director of MINOS-EMI/Universal Music Greece, Margarita Matsa, who immediately embraced our proposal to have rare recordings of hers in your hands today. Without their own input, as well as Nana's consent, these songs would remain forever in the archive.

Happy listening!

Konstantinos Zoulas
President of the Hellenic Broadcasting Corporation

ΕΝΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ ΦΤΙΑΓΜΕΝΟ ΑΠΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

Είκοσι τέσσερα τραγούδια κορυφαίων συνθετών του ελαφρού μας τραγουδιού σε ανέκδοτες μέχρι τώρα εκδόσεις, που ηχογραφήσε η Νάνα Μουσούρη για την Οργανιστική Εταιρεία Μουσικής του Εθνικού Ιδρυματος Ραδιοφωνίας μετά τα μέσα της δεκαετίας του '50 έως της εκείνης του '60 στα στούντο του ΕΙΡ- να η περιέχει από το δικό άλμπουμ. Δεν είναι ανάλογο η πρώτο που κυκλοφόρησε μετά από πολλά χρόνια με ιστορικές μουσικές ηχογραφήσεις της ΕΡΤ. Είναι και το μοναδικό με τις πρώτες ραδιοφωνικές εγγραφές ενός η τραγουδίστριας, τότε, κερσάρη, που έμαλλε να γίνει μια από τις πιο επιτυχημένες τραγουδίστριες στον κόσμο. Δύο μπορεί να είναι άγνωστο στους περισσότερους, αλλά στην ΕΡΤ έκανε η νεαρή Νάνα την πρώτη της ομιλία, τις πρώτες της εκπομπές, τις πρώτες της ηχογραφήσεις.

Στα μέσα της δεκαετίας του '50, το ραδιοφωνό ήταν μέρο-νύκτα αναμμένο στο φημικό της ακογιάννης Μουσούρη. Οι ακυές αποικίες του πατέρα της από το σπίτι και η απογοήτευση της μητέρας της δε βοήθησαν την αυτοπεποίθησή της Νάνας. Το τραγούδι, που είχε αρχίσει να σπουδάζει στο Ωδείο Αθηνών, καθώς και οι επαφές στα στούντο του ΕΙΡ, στο Ζάππειο, ήταν μια παρηγοριά της. Αν, μάλιστα, κέρδιζε κάποιο από τα κομμάτια της Ραδιοφωνίας, θα μπορούσε να συμμετάσκει και στις εκπομπές της.

Πού χάθηκε όλη η ντροπαιοσύνη της σε μια στιγμή; Με την εμπειρία της κέρβης μια μέρο τον έπιανο του Μίμη Πλέσσα. Και έτσι αποφάσισε να δώσει εξετάσεις για να βρεθεί ανάμεσα στις νέες ερμηνεύτριες και τους ερμηνεύτες που θα τραγουδούσαν τοκτικό με την αρχή του ΕΙΡ, η οποία ήταν κλάος περιττός ανάμεσα στους κυβερνώντες συνθέτες και τους δημοφιλείς τραγουδιστές της εποχής. Ήταν των ημερών του Πύρρου Σπυριδιλλίου, που όριζοντο το ΕΙΡ από το 1958 έως το '61, το συγκρότημα θο έδνε και τοκτικές συναυλίες, το καλοκαίρι στο θέατρο του Εθνικού Κήπου και το χειμώνα στο Κεντρικό.

Επίσημο Μπ. Μπ. Πέσσα και η Τζέη Κονσέτ.
(Γιάκου Πέσσα, Φίλιππος Πουλιανιδάκης, Κωνσταντίνος Ζούλας, Νάνα Μουσούρη, στο '50)
Από: Μπ. Μπ. Πέσσα, από έκδοση της '50

Επίσημο Μπ. Μπ. Πέσσα και η Τζέη Κονσέτ.
(Γιάκου Πέσσα, Φίλιππος Πουλιανιδάκης, Κωνσταντίνος Ζούλας, Νάνα Μουσούρη, στο '50)
Από: Μπ. Μπ. Πέσσα, από έκδοση της '50

Στην προετοιμασία της Νάνας για την οντότητα ουνεβέλε, ολοκληρή η οικογένειά της. Ο πατέρας της έφερε κι έμαζε η τραγουδι έπρεπε να γνωρίζει. Η μητέρα της κάθεται σε μια μαρμαίρη σκελετή που ήταν μαρμαίρη, και η αδελφή της προέρχει ένα δικό της φόρεμα για να μεταποιηθεί στο μέτρο της. Όταν, εν τέλει, πέρασε τις εξετάσεις, η ελίση διαδοχικά ομάδες σε ολοκληρή τη γενιά. Οι γονείς της δέχονταν περήφανα συγκαρητήρια και εκέλη, συγκινημένη, ανυπομονούσε ήδη να παρογραφήσει την πρώτη της εκπομπή.

Όπως, μαζί μαρμαίρη από η κενή τραγουδιόθρα πα παρογραφοίσε για να το μαρμαίρη και μάλιστα από έκε αρχίζει να ερμηνεύει τζαζ, και σε εκλεπτή αθηνάϊα σκέπη, τις ανακινούσαν από το κώλο όση να έπρεπε να κατέλει ο ουνεβέλες να τραγουδήσει και την τζαζ. Προήγαγε την τζαζ και δεν το μετάνιωσε. Σύντομα, οι ραδιοφωνικές προσλήψεις πολλαπλασιάσθηκαν. Κάθε τόσο την αναζητούσαν από το ΕΙΡ στο τηλεόραση μιας γειτονιάς, κι εκέλη έστελε να η φωνάδουν στο ημιγυμνάσιο όπου σκόμα ζούσε με την οικογένειά της. Το ντουβάρη ήταν ψεύτικα και, όταν έβρισκε, το νερό που έρεκλειζε στην κωμωδία, έβρισκε μετ' απ' την σούβλ, κάτω απ' το μαρμαίρη της κούνας. Οι εκπομπές στο ραδιοφωνικό έδωσαν το πρώτο αφερέ όση μόνο στη φωνή, αλλά και στην ψυχή της.

Πριν και μαρμαίρη πλά στον Μόνα Χατζόκη, τον Κούβια Τζούσης, τον Μιχάε Λεβέντη, η Μούσκουρη μπορούσε ήδη να τραγουδή με εκφραστικότητα αλλά και πελαρική, καθώς και με αυθεντική δραματικότητα που έφερνονταν την καλλιτέχη των ρομαντικών απεργειών της εποχής.

Αλλά και η αρχιτάξη η αυθεντική! Το νέο μουσικό σύνολο του ΕΙΡ δημιουργούσε με εξαιρετική άνεση ένα μουσικό κώλο που θα μπορούσε να πρόκειται από κάποιο αμερικάνικο κινηματογραφικό ντουβάρη ή από ένα αστραπετό πάλο του σούινγκ. Το βλακ, και το τσιγκό σκόπικαν με καλοκαίριας ενοραστρωτικώς αφηρησάτους που, μαζί με την ερμηνεία της τραγουδιούσας και τους αράη κεντημούς εκέλου, παρουσιάζαν ανάγλυφη την αστική πθγοραία του καιρού εκέλου.

Το κώλο είχε τις δικές του προημιές, που κατηγορούν διαγνωσμού από εκέλου που είχε προημιζέει το περιοδικό Ράδιο Προγράμμα, πρόδρομος της Ράδιο Τελεόρασης. Πρώτο σε δημοτικότητα ήταν για εκείνη η Μόνα Χατζόκη και ο Νίκος Τούσης. Με δόνατες ψήφους, στην αρχή, η Μούσκουρη. Όπως, με το πρώτο βραβείο σε ελληνικά και ξένα φεστίβαλ, άρχισε να γίνεται όλο και πιο δημοφιλής, Κοραστήρι, ανάμεσα στα πρώτα τραγουδι, υπήρχε για κέλη η Κάτου αδελφή η σάπη μου.

«Ε' αυτούς τους στίχους», μου είχε εξομολογηθεί από βιογραφία της για την οποία εργασιόκομα μαζί (Το όνομά μου είναι Νάνα, εκδ. Λιβάνη), «έβλεπα εκέλου το μουσικένο μιας ημιγυαίση, την ανουσία του πατέρα και την απέλευση της μητέρας μου, τους αποκοιμημένους πρώτα από τους Γερμανούς κι έπειτα από τους ίδιους τους αδαίλους. Έβλεπα ένα κορίτσι άσπρο και προβληματισμένο, που πίστευε ότι από λήθητα μονάκι του μόνου, με εμυστική και για φωνή που του επέτρεπε να πιστεύει ότι κάπου ανουσία η σάπη του και όπως κάποτε γίνε όλο αρκέτα για να τη συναντήσει. Και μαζί, έβλεπα και κλωδές νέους σαν εμένα, μια ολοκληρή κανινα που είχε την ίδια ανάγκη να εξομολογήσει και να συναντήσει την ελίθη για το μέλλον».

Μαζί με τις παρογραφοίσε των ουνεβέλες του Πέλοσα, του Γιαννίδη κ.ά., η εκφραστική, λυρική ερμηνεία της στον Επίπορο των Μιχέ Θεωδωράκη-Γρίνη Πίτσου σε ενοραστρωτική Χατζόκη οραβέση, στην έκταξη της δεκαετίας του '60, τη γέννηση ενός νέου ασπερίου. Έτσι η αρχιτάξη πέρασε το περιοδικό Ταχυδρόμος: Ως «το λαμπρότερο ασπερί από όσα ανέπτυξαν μετά τον πόλεμο στο στερεώμα το ελληνικό ελαφρύ τραγουδι».

Όπως, και ολόκληρος ο μουσικός ουρανός έλαμπε τώρα πιο κανονικός. Το ελληνικό τραγουδι γινάριζε πιο αληθινή ανγέννηση. Το 1974, ο Χατζόδης μετάνοιωσε το σκεπτήμα σε Ορχήστρα Παώλης Μουσικής της ΕΡΤ και εμηνόουσε το σκεπτήμα και το ρεπερτόριό της. Ένα αρπύτερο,

ο Θεωδωράκης η βήρασε Ορχήστρα Ξύγρονης Μουσικής. Μαζί με την ιστορική Έθνική Συμφωνική Ορχήστρα, που υπήρχε ήδη από το 1938, και η με Χατζόκη, που άρχιζέει το 1977, το Μουσικό Σύνολο της ΕΡΤ διακρίθηκαν – και ουνεβέλου να διακρινόνται – μέσα από πρώτες καταλέσεις έργων από όλα τα μουσικά είδη και από ουνεβέλες καταλέμιων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Παρόλ'αυτα, η Νάνα Μούσκουρη κατέχετε όλο τον κόσμο με μια κορφή που δεν μοιάζει με καμία άλλη.

Μοναδικό ντοκιμαντέο του ελληνικού τραγουδιού και του ρομαντικού, οι κοινές παρογραφοίσε της σπουδαίας τραγουδιούσας και της ιστορικής ορχήστρας διακρινόνται απερίσπαστα στο Αρχείο της ΕΡΤ, που διαβύλινα με όλο ο Βασιλική Αλέξάνδρου. Φιλόμοι ενυμνήσαντες επί χρόνια σ' αυτές τις παρογραφίες, ο παργινός του Δεύτερου Προγράμματος Σιδερέης Πριτζέτης τις τυποποίησε με γνώση και μεράκι.

Ακούγοντας το πλήτμα τεκμήρια της δημόσιας Ραδιοημιέλαρας, ουνεβέλινα πως είναι καιρός να η μορσοτήμα με όλους τους φίλους του ελληνικού τραγουδιού. Ο πρόδρομος της ΕΡΤ Κουαντινέου, Ζούλας στήριξε από την αρχή την ίδια αυτής της έκδωσης και η γενικής διευθυντής Προγράμματος Κωνσταντίνος Παπαβασιλείου παρακολούθησε η διαδικασία, πλήτμα σύμβουλος για την οποία σάθηκε η Μόνα Τσοκού από η Νομική Διεύθυνση του οργανισμού.

Ας οραβέθουμε, λοιπόν, στο λαμπρό ηνευσά και το γήγος των εκφόδων, και στη γαπέση αυτής της φωνής που κεντέεται από τις πιο χαμλέδες νότες βραβής σποκρίσεως ενός μαρμαίρη έρωτα, έες τις πιο ψηλές – φωτεινές εξόρασε μιας σκενικής προσδοκίας. Ας οραβέθουμε σ' αυτό το μοναδικό άλμπουμ, ένα ντοκιμαντέο φτιαγμένο από ντοκιμαντέα.

Φώτης Αλέξηνης
Διευθυντής Ραδιοφωνικών Σταθμών
της Γ.Δ. Προγράμματος της ΕΡΤ

A DOCUMENTATION MADE OF DOCUMENTATIONS

Twenty-four songs of our light song genre leading composers, in hitherto anecdotal interpretations recorded by Nana Mouskouri and the National Radio Foundation Light Music Orchestra, after the mid '60s and up to the beginning of the '90s, at the National Radio Foundation studios – this is what this double album contains. It is not just the first one to be released after many years, containing historical music recordings by the Hellenic Broadcasting Corporation. It is also the only one containing the first radio recordings of a girl, shy at the time, who was to become one of the most successful singers in the world. Most people may be unaware of this, but young Nana had her first audition, her first broadcasts, her first recordings at the Hellenic Broadcasting Corporation.

In the mid '50s, the radio in the Mouskouri family's humble abode was on and at night. Her father being absent a lot and her mother acting frustrated would not do much for Nana's self-confidence. Singing, which she had begun to study at the Athens Conservatory, along with visits to the National Radio Foundation studios in Zappeion, would console her. If, in fact, she were to win one of the Foundation contests, she would also be able to participate in its broadcasts.

Ενθου δούλι. Με το κώλο βαρδελί
από το Θεωδωρή σποκρίσε Βραβέλιου 1966,
έες να σποκρίσε. Σίμα-οραβέτη μου
Ενθου οραβέτη. Με τον Κώλο Τσοκού

Where did all her shyness go all of a sudden? Performing, she would one day manage to win the praise of Minis Plessas. Thus, she decided to audition to be included among the young performers who would regularly sing with the National Radio Foundation orchestra, which was already highly sought-after by the established composers and popular singers of the time. During the tenure of Pyros Spiromilios, who directed the National Radio Foundation from 1958 to 1961, the group would also give regular concerts, at the National Garden theater in the summer and at the "Kentrikon" Theater in the winter.

Nana's entire family would help her prepare for the audition. Her father would find out which songs she had to know. Her mother resorted to a distant relative who was a seamstress, and her sister would offer one of her dresses to be re-modeled for Nana. When she finally passed the test, the news immediately spread throughout the neighborhood. Her parents were proudly receiving congratulations for her and she, excited, was already looking forward to recording her first broadcast.

But, as soon as the word was out that the young singer would now be recording for the radio and had even started performing jazz in elite Athenian clubs, the conservatory informed her that she would have to choose between classical singing and jazz. She went for jazz, a choice she would not regret. Soon, the invitations for the radio would multiply. Every now and then, the National Radio Foundation would look for her on a neighbor's phone, and she would send for Nana in the semi-basement where she still lived with her family. The walls were so thin that, whenever it rained, the water overflowing onto the dirt road would come out through the plaster, under the kitchen window. Radio broadcasts gave the first wings not only to her voice, but to her soul as well.

Even before having the opportunity to learn alongside Manos Hadjidakis, Quincy Jones, Michel Legrand, Mouskouri could already sing with expressiveness, but also with discipline, as well as with an authentic dramatic style transcending the elegance of that times' romantic stereotypes.

And what an orchestra that was, accompanying her! The new ensemble of the National Radio Foundation created, with great ease, a musical backdrop that could have come from an American film noir or a glittering swing stage. The waltzes and tangos would brim with well-crafted orchestral surprises which, along with the singer's performance and beautifully written lyrics, would offer the most vivid presentation of the bourgeois ethnography of the time.

The public had its own preferences, which were made clear in contests like the one announced by "Radio Program" magazine, the forerunner of "Radio Television" magazine. Marianna Hatzopoulou and Nikos Gounaris were the most popular for some time. At the beginning, Mouskouri would only get a few votes. However, first prizes in Greek and foreign festivals would make her more and more popular. Among her first songs, the one that would determine her course was "My love must be somewhere out there".

"In those lyrics", she had confessed to me in her biography, on which we worked together (My name is Nana, Livanis publications), "I would see that soggy semi-basement of ours, my father's absence and my mother's despair, those killed first by the Germans and then by their own brothers. I would see a clumsy and troubled girl, who thought people would only address her out of pity, but who was lucky enough to have a voice allowing her to believe that her love might be somewhere out there and that she might one day be worthy enough to meet him. And along with that, I would see thousands of young people like myself, an entire society that shared the same need to be purified and find hope for the future".

Along with the recordings of the compositions of Plessas, Giannidis and others, her expressive, lyrical interpretation of Epitafios by Mikis Theodorakis-Yannis Ritsos, orchestrated by Hadjidakis, would mark, at the beginning of the '60s, the birth of a new star. This is how the magazine *Tachydromos* characterized her at the time: As "the brightest star among all that rose after the war in the Greek light song stage". The whole musical sky was also shining new now. The Greek song experiencing a true renaissance. In 1974, Hadjidakis renamed the group into the Hellenic Broadcasting Corporation Variety Music Orchestra and enriched its format and repertoire. While Theodorakis would later name it the Modern Music Orchestra.

Together with the historical National Symphony Orchestra, which had already existed since 1938, and the Choir, founded in 1977, the Hellenic Broadcasting Corporation Ensembles were distinguished - and continue to do so - through first performances of works from all musical genres and through concerts of renowned Greek and foreign artists. At the same time, Nana Mouskouri would conquer the whole world with a career unlike any other.

Unique documentations of the Greek song and radio, the joint recordings of the great singer and this renowned orchestra are preserved intact in the Hellenic Broadcasting Corporation Archive, zealously directed by Vassilis Alexopoulos. Lovingly immersing himself in these recordings for years, the Second Program producer, Sideris Prizides, has identified them with knowledge and passion.

Listening to the valuable public Radio and Television documentation, we agreed that it was time to share it with all Greek song friends. The Hellenic Broadcasting Corporation President, Konstantinos Zoulas, supported the idea for this release from the very beginning and the Program General Director, Konstantinos Papavasiliou, attended the process, a valuable advisor for which was Magda Tsouka from the organization's Legal Department.

Let us, then, indulge in the brilliant sound of the wind instruments and the trembling of the strings, and in the charm of this voice extending from the lowest notes - deep shades of a falto love, to the highest - bright outbursts of youthful expectation. Let us indulge in this unique album, a documentation made of documentations.

Fotis Apergis
Radio Stations Director of the General Directorate
of the Hellenic Broadcasting Corporation Program

Με τον Μίκο Χατζδάκη
Εθνική Γ' Συμπόλη (προβόλοι) του ΕΡ, 1961
Στέλι Α. Βασιλάκη (προβόλοι) του ΕΡ, 1959